

Helsinški *bilten*

**HELSINŠKI ODBOR
ZA LJUDSKA PRAVA U SRBIJI**
Kralja Milana 10, Beograd;
tel. 011/268-7404; fax. 2639-437;
e-mail: office@helsinki.org.rs
http://www.helsinki.org.rs

BR.118 // JUL 2015.

PREDSEDAVANJE OEBS-om: ISTERIVANJE SRBIJE NA ČISTAC

Srbija je ušla u drugu polovinu jednogodišnjeg mandata predsedavajućeg Organizacijom za evropsku bezbednost i saranju (OEBS). Tokom prvih šest meseci vlasti i diplomatija su načelno uspešno balansirali između različitih, često i protivrečnih interesa mnogobrojnih članica. Najdramatičnije su se ukrštali i prelamali na ukrajinskoj krizi koja već drugu godinu testira politiku kolektivne bezbednosti evropskog kontinenta.

Srbija je nastojala da održi i sopstvenu „ravnotežu“ na proklamovanoj neutralnoj poziciji: da održi ekvidistancu i prema Briselu i prema Moskvi.¹ Neki analitičari i komentatori smatrali su

¹ Od januara 2014. godine Srbija je u zvanično otvorila proces pristupanja Evropskoj uniji. Međutim, upravo od tada počinje njeno razmimoilaženje sa Briselom kad je reč o spoljnoj politici Unije: osim što se Beograd nije pridružio sankcijama Brisela protiv Moskve, drastično je počeo da opada i procenat usklađenosti spoljnopolitičkih

da je neutralna pozicija Beograda gotovo idealna za posredničku misiju između Zapada i Rusije.² Međutim, sve se više pokazuje da je ta pozicija neodrživa. Jer, ona proizvodi konfuziju koja Beograd sve češće stavlja pod sumnju i jedne i druge strane. To se naročito manifestovalo u vezi sa inicijativom Velike Britanije da Savet bezbednosti UN usvoji rezoluciju o genocidu u Srebrnici i ruskog veta u poslednjem trenutku.

Predsedavanje OEBS nametnulo je i pitanje političko-upravljačke sposobnosti Srbije na unutrašnjem i na međunarodnom planu. Država koja je još od raspada SFRJ, kako kaže jedan analitičar, „geopolitički otvoreni sistem“³ bez konzistente unutrašnje, a pogotovo spoljne politike, od proklamovane Koštuničine „neutralnosti“, preko Tadićevih „oslonaca“, do „iznuđene“ Vučić-Dačićeve, izvodi samo „perverzne performanse“.⁴

Srbija će u decembru biti domaćin obeležavanja značajnog jubileja – 40-godišnjice osnivanja OEBS, tada KEBS, u Helsinkiju 1975. Kolektivna bezbednost u Evropi (sa pridruženim Sjedinjenim Državama Amerike i Kanadom) je u blokovski podeljenom svetu funkcionisala u okviru politike detanta (popuštanja). Međutim, u aktuelnim, dramatično izmenjenim okolnostima evropska bezbednost je izložena potpuno novim izazovima. To će, po svemu sudeći, među članicama OEBS iziskivati ozbiljnu debatu o kontinentalnoj bezbednosnoj arhitekturi i njenom eventualnom redefinisaju.

SFR Jugoslavija je pre četiri decenije, međunarodno-diplomatskim značajem u mnogome

stavova Srbije i EU, takođe prvenstveno povodom ruske umešanosti u rat u Ukrajini i zbog aneksije Krima.

- 2 Helsinki bilten br. 112, „Predsedavanje OEBS: šansa ili rizik“.
- 3 U komentaru „Nada umire poslednja“, Danas, 1. jul 2015.
- 4 Isto; komentator Željko Pavićević kaže da je potpuno neozbiljno sa jedne strane graditi „tajne ruske baze u Nišu“ i istovremeno potpisati Status of Forces Agreement (SOFA) NATO programa poznatog kao Partnerstvo za mir.

nadilazila sopstvenu veličinu, uživajući prestižno mesto u tadašnjem svetu. To je važilo i za konkretan doprinos u formulisanju Helsinškog završnog akta o kontinentalnoj bezbednosti i pratećih „korpi“. Iako pretenduje na taj deo jugoslovenskog nasleđa, Srbija ni izdaleka nije na tragu ni ponašanja, ni ugleda koga je SFRJ svoje vreme uživala.

Mada do sada nije bilo otvorenih prigovora i kritika na račun Srbije, sve je više znakova da se dosadašnji uspešni hod po „žici“ između Rusije i Zapada, može završiti fijaskom. U atmosferi koja sve više podseća na hladnoratovsku i ova „žica“ postaje sve tanja.⁵

DOSADAŠNJI UČINAK

Na mesto predsedavajućeg OEBS, za šta se kandidovala 2012. godine, Srbiju je dovela dvostruka ambicija: kolektivna, proizašla iz verovanja da Beograd može kao nekad, dok je bio prestonica Jugoslavije, da uspešno sudeluje u međunarodnim poslovima; takođe, i lična, tadašnjeg „steroidnog“ šefa diplomatije Vuka Jeremića. Kao i u slučaju jugoslovenske krize, nije je se anticipirala ruska aneksija Krima i njeno direktno angažovanje u konfliktu na istoku Ukrajine, što je izazvalo najveću bezbednosnu krizu na evropskom kontinentu.

Tako je Srbija neplanirano dospela centar krize kojoj nije dorasla. Međutim, činjenica da je u rukovodećoj strukturi OEBS došlo do značajne promene (ulogu predsedavajućeg praktično obavlja trojka – prethodni, aktuelni i budući predsedavajući), teret odgovornosti za (ne)uspeh Beograd deli sa Bernom i Berlinom.

- 5 Na sastanku uže grupe Minhenske bezbednosne konferencije kojoj je Panel eminentnih ličnosti (novoustanovljenog mehanizma OEBS) nedavno u Beču predstavio svoj izveštaj o evropskoj bezbednosti, Srbiju su kao predsedavajuću pohvalili svi učesnici; jedinu primedbu imao je predstavnik Rusije.

Iako ukrajinska kriza u međuvremenu nije eskalirala, zbog nesprovođenja dogovora Minsk2 (februar 2015) status quo postaje sve neodrživiji. Mada OEBS ni povodom Ukrajine nije ključni akter (oba dogovora o primirju, u Minsku, postigla je tzv. normandijska četvorka, Nemačka, Francuska, Rusija i Ukrajina), njena uloga u posredovanju, posmatranju događaja na terenu - obnovi poverenja - je nesumnjivo, veoma važna.

Takođe, kako ističe ministar spoljnih poslova Srbije Ivica Dačić, prednost OEBS je u tome što je jedina organizacija koju prihvataju sve strane, odnosno koja može sve da ih dovede za isti sto.⁶ Od preuzimanja uloge predsedavajućeg, broj posmatrača OEBS je udvostručen (umesto 500, sad ih je 1000), boravak misije je produžen, a Trilateralna komisija – Rusija, Ukrajina i OEBS – je, osim što je dobila novog šefa, formirala četiri radne grupe: za politička, humanitarna i bezbednosna pitanja, kao i za ekomiju.

U tom kontekstu ambicija predsedavajućeg je, po Dačićevim rečima, da OEBS bude ključni činilac u potrazi za trajnim političkim rešenjem: „Najviši prioritet predsedavanje Srbije OEBS, jeste da preusmerimo tok izrazito kritične situacije“, rekao je on, obraćajući se poslanicima Parlamentarne skupštine OEBS, početkom jula u Helsinkiju.⁷ Mada je to najavljivao u nekoliko navrata, šef diplomatije Dačić još uvek nje posetio Kijev u svojstvu predsedavajućeg OEBS.

OČEKIVANJA RUSIJE I ZAPADA

Predlog britanske rezolucije u Savetu bezbednosti (SB) UN povodom 20- godišnjici genocida u Srebrenici bio je probni kamen kojim je Rusija testirala lojalnost Srbije. Moskva je stavila do znanja da će u SB staviti veto, ako je Beograd zamoli da to učini. U prvim reakcijama državnog

vrha – premijera Vučića i ministra spoljnih poslova Dačića – tvrdilo se da takva molba neće biti upućena. To se činilo logičnim, jer bi se među zemljama EU, kojima Srbija želi da se pridruži, to shvatilo kao provokacija. Sa druge strane, kako se čini, ovdašnji zvaničnici očekivali su da će Rusija to učiniti samoinicijativno.

Međutim, samo nekoliko dana uoči zakazane sednice SB (7. jul), predsednik Republike Tomislav Nikolić zamolio je Vladimira Putina da stavi veto na taj dokument i tako, kako konstatuje Politika, „prekinuo agoniju koja je zbog mogućeg usvajanja ovog dokumenta vladala u srpskoj javnosti...“⁸ Prema oceni nekih analitičara, Nikolić je pismo poslao na svoju ruku, ne konsultujući Vladu, dovodeći tako u nezgodnu situaciju premijera Vučića.⁹ Pre će, međutim, biti da si i u ovom slučaju predsednik i premijer delovali sinhronizovano.

Taj (ne)očekivani zaokret pobudio je na Zapadu nove nedoumice. Očigledno je naime, da Rusi, kako ističe komentator Politike, Boško Jakšić, „svaki povod, pa i Srebrenicu, koriste da dodatno ubace nogu u vrata Zapadnog Balkana“.¹⁰ Nakon glasanja u Savetu bezbednosti počela su nagađanja o tome šta će Moskva od Beograda tražiti zauzvrat.¹¹

Brisel i Vašington sumnjičavi su prema Beogradu već i zbog toga što Srbija, iako kandidatkinja za članstvo, ne prati zajedničku spoljnu politiku EU (protiveći se uvuđenju sankcija Rusiji). Ono što obe zapadne prestonice najviše brine je mogućći dogovor dve strane oko važnih pitanja na međunarodnom planu.

6 Reč na skupu „Perspektive spoljne politike Srbije“, Beograd, 26. jun 2015.

7 Prema, Politika 10. jul 2015.

8 Politika, 5. jul 2015.

9 Glavni urednik Vremena Dragoljub Žarković, Blic, 6. jul 2015.

10 Kolumnista Boško Jakšić, Politika 3. jul 2015.

11 Prema tvrdnjama zvaničnika Srbije, Rusija, međutim, nije tražila nikakvu protivuslugu; prema Danas, 10. jul 2015.

To bi moglo da se, između ostalog, odnosi na očekivanja koja je tokom posete Beogradu izneo Aleksej Puškov, predsednik Odbora za međunarodne poslove Državne dume Ruske Federacije, istovremeno i šef ruske delegacije u Parlamentarnoj skupštini Saveta Evrope. Osim što se Moskva nada da Srbija neće popustiti „pod pritiskom Zapada“ i pridružiti se sankcijama, predstoje i neke konkretne inicijative, povodom kojih bi Kremlj želeo da ima srpski glas. Reč je o nacrtima dve rezolucije koje su trebalo da budu predstavljene Parlamentarnoj skupštini OEBS. Jedna se odnosila na zalaganje Rusije da se pod okriljem osude neonacizma, proturi osuda baltičkih zemalja i Ukrajine, čija se antiruska pozicija u Moskvi tumači kao „nacistička“ i „neofašistička“. Druga se odnosila na zahtev da se ruskim parlamentarima u Savetu Evrope „ukinu sankcije“, odnosno vrati pravo glasa.

U januaru 2015, naime, ruski parlamentarci su napustili Parlamentarnu skupštinu (PS) Saveta Evrope (SE), zato što im je nedugo pre toga oduzeto pravo glasa. Već tada šef ruske delegacije u PS, Aleksej Puškov izjavio je da zbog takvog odnosa Saveta Evrope „raste uloga drugih organizacija“, poput OEBS: „Nameravamo da se usredredimo na PS OEBS“, izjavio je on tada.¹²

Šefica parlamentarne delegacije Srbije u PS OEBS Dijana Vukomanović, nakon susreta sa Puškovim izjavila je, međutim, da će „kolege iz četvoročlane srpske delegacije... glasati za nacrt rezolucija prema svojoj savesti i svom ubeđenju“.¹³

Parlamentarna delegacija Srbije na zasedanju PS OEBS u Helsinkiju, početkom jula, ipak nije morala da se izjašnjava, jer dve rezolucije koje je

predložila Rusija nisu ni razmatrane zbog toga što Finska nije dala vize ruskim parlamentarima.¹⁴ Inače, većinom glasova parlamentarci OEBS usvojili su Rezoluciju o osudi „nastavka akcije Rusije u Ukrajini“.

NEPOVERLJIVA I SRBIJA

Zvaničnici Srbije se sve češće osećaju marginalizovanim, pogotovo kad shvate da u nekim važnim pitanjima i Rusija i EU „zaborave“ na Srbiju. Ministar spoljnih poslova Ivica Dačić izjavio je da je od predsednika Upravnog odbora „Gasproma“ Alekseja Milera na nedavno održanom ekonomskom forumu u Sankt Peterburgu saznao kako su Evropska komisija (EK) i Rusija pregovarale o izgradnji gasovoda „Istočni prsten“ od Azerbejdžana do Evrope koji bi išao preko Bugarske, Rumunije, Mađarske do Slovačke, a „preskočio bi“ Srbiju. Za tu ponudu Evropske komisije Rusiji, Dačić je rekao da „toliko licemerje od funkcionera u Briselu“ nije mogao ni da zamisli.¹⁵ Dodao je takođe da, „kad ruski gas treba da ide za Srbiju, to je onda politički probelm, a kad treba da ide u zapadnu i severnu Evropu, onda je to ekonomija koja nema veze sa politikom“.¹⁶

Optužujući Evropsku komisiju – koja je odbila da komentariše njegovu izjavu – o licemerju, Dačić nije prigovorio ruskoj strani koja je mogla i ranije da ga o tome obavesti (reč je inače, o projektu koji se sa neizvesnim ishodom i pod različitim imenima spominje već gotovo 20 godina).¹⁷

Predsednik udruženja za gas Srbije Vojislav Vučetić tvrdi da nas EU „neće u svojim gasnim

¹² Prema, Politika 22. jun 2015.

¹³ Isto. Na primedbu da je to možda malo „hladno“ prema Rusima, Vukomanovićeva je naknadno objasnila da ona kao šefica delegacije ne može da nametne neki stav, ali je dodala, da je do sada „naša delegacija u većini slučajeva biti složna“.

¹⁴ Šef diplomatije Srbije, Ivica Dačić zvao je telefonom finskog kolegu sa molbom da se i ruskim parlamentarima izdaju vize, ali se to nije dogodilo; prema, Danas 11-12. jul 2015.

¹⁵ Politika, 21. jun 2015.

¹⁶ Isto.

¹⁷ Takođe, ni sada nije aktuelan, jer se EK i Rusija nisu uspele dogovoriti.

planovima, jer nismo ni član EU, niti smo u NATO, a nismo uveli ni sankcije Rusiji.¹⁸

Sedenja na dve stolice – kako mnogi opisuju nastojanje Srbije da udovolji Briselu i Moskvi – očigledno, pokazuje se sve neudobnijim.¹⁹

SRBIJA SVE KONFUZNIJA

Predsedavajuća funkcija OEBS ni na koji način nije doprinela da se Srbija konačno geostrateški opredeli. Naprotiv, pojedini nastupi, emotivne reakcije (neprimerne osude Zapada izrečene povodom predloga britanske rezolucije) i prateća patetika (pisma predsednika Nikolića ruskom predsedniku Putinu i britanskoj kraljici Elizabeti II) aktuelno rukovodstvo države vraća u maticu prošlih vremena, koga se deklarativno odrekla.

Suštinski razlog za odsustvo konzistentne političke i bezbednosne pozicije Srbije je odbijanje njene političke i dominantne intelektualne elite da prihvati odnos snaga i vrednosni sistem uspostavljen u posthladnoratovskoj Evropi. Taj vrednosni sistem, konstatuje jedan od direktora Evropskog centra za mir i razvoj Univerziteta za mir UN, dr Simo Vuković, „podrazumeva i one istorijske sudove koji se odnose na karakter ratnih sukoba vođenih devedesetih, uključujući genocidni zločin u Srebrenici, ali i oslobodilački karakter oružanih akcija OVK na Kosovu“.²⁰

Prihvatanje tog vrednosnog sistema, osim što bi Srbiju na drugačiji način pozicioniralo na međunarodnoj sceni, otvarajući joj brži put ka članstvu u Evropskoj uniji, bilo bi od ključne važnosti za stabilnost regiona. Bez toga teško je

18 Politika, 24. jun 2015.

19 Prilikom susreta s nemačkom kancelarkom Angelom Merkel to je priznao i predsednik Srbije Tomislav Nikolić, rekavši da je to što je Srbija „između Evrope i Rusije ponekad dobro, a ponekad nije“; prema Politika, 10. jul 2015.

20 „Bespuća srpske spoljne politike“, Danas, 29. jun 2015.

očekivati obnovu poverenja susednih zemalja i naroda u Srbiju i njene namere.

Upravo zbog tih novih okolnosti koje srpska elita nije spremna ili sposobna da prihvati, od pada režima Slobodana Miloševića parlament Srbije nije raspravljao, a komoli usvojio strateški dokument o spoljnoj politici.

To se posebno odražava na regionalne odnose koji u poslednje tri godine dramatično osciliraju, sa tendencijom pogoršanja, pogotovo kad je reč o Hrvatskoj, Kosovu i Bosni i Hercegovini.²¹

POJAČANA AKTIVNOST ZAPADA

Britanska rezolucija o Srebrenici pokazala je svu ranjivost i inferiornost srpske pozicije na međunarodnom planu. Stavljanjem veta na rezoluciju i Rusija i Srbija su pokazale nepoštovanje prema najvišim pravnim institucijama UN (MKSJ i MSP), kao i nespremnost da se uključe u napore međunarodne zajednice u aktiviranje preventivnih mehanizama UN (kao što je R2P).

Incident u Srebrenici, odnosno napad na premijera Vučića dodatno je podstakao Zapad na intenzivniju komunikaciju sa celim regionom. Poseta pomoćnice državnog sekretara SAD Viktorije Nuland bila je posebno indikativna u tom smislu. Ona je u intervjuu za Radioteleviziju Srbije (RTS) apelovala da se „istorija stavi na mesto i da se ono što se desilo nazove pravim imenom“. Ona je pozvala premijera Vučića da poseti SAD, odnosno da realizuje susret sa podpredsednikom Džozefom Bajdenom do čega nije došlo tokom majske posete.

Kao centralna balkanska zemlja, Srbija je važna kao faktor stabilnosti regiona, a činjenica da je

21 Kako kaže predsednik Nove stranke Zoran Živković, „u lošim smo odnosima sa Bosnom, Hrvatskom, Mađarskom, Rumunijom, sa Bugarskom nema odnosa, a sa Makedonijom su nejasni“; intervju za Danas 1. jul 2015.

OEBS misija ovde i dalje prisutna svedoči o tome da još uvek postoje bezbednosni rizici (misije OEBS postoje i u Makedoniji, Kosovu i BiH). Jedan od rizika je i sama Srbija. Kriza u Makedoniji, problem u sprovođenju Briselskog sporazuma, otpor Kosova da formira specijalni sud za ratne zločine, odluka o referendumu u RS, incident u Srebrenici - sve to ukazuje da Balkan lako može da sklizne u sukobe.

Aktuelne diplomatske aktivnosti međunarodne zajednice na Blaknu pokazuju da su SAD i EU svesne značaja trajne stabilizacije Balkana i u tom smislu rešavanja kriznih žarišta od – grčke krize, priznavanja Kosova (Grčka i Rumunija najavljuju promenu stava), revizije Dejtonskog sporazuma i što hitnijeg otvaranja pregovaračkih poglavlja u pristupnom procesu Srbije prema EU. Momentum, do koga je došlo sticajem različitih okolnosti nova je šansa da se Balkan pokrene iz letargije koja suviše dugo traje.

ZAKLJUČCI

Principi na kojima je OEBS (tada KEBS) utemeljen pre 40 godina u okolnostima hladnoratovske, blokvske podele sveta već su dugo izloženi „pritisku (novostvorenih) realnosti“. Praktično, od pada Berlinskog zida 1989. godine.

Razvoj događaja na evropskom kontinentu tokom poslednjih nešto više od godinu dana, kao i haotična previranja u drugim delovima sveta, verovatno će nagnati zemlje članice da konačno na dnevni rad stave bezbednosnu strukturu na kojoj OEBS počiva. Ona se praktično nije menjala od osnivanja (tada KEBS, sad OEBS), uprkos dramatičnim promenama do kojih je u međuvremenu došlo.

U novonastalim međunarodnim okolnostima Srbija nije pokazala spremnost prilagođavanja, pre svega zbog toga što su njena politika (i aspiracije) još uvek zaglavljene u pokušaju rekonpozicije Balkana; u tome tokom devedesetih nije uspela, ali još uvek nije ni odustala.

Predsedavanje OEBS pokazalo je sve nedorečenosti međunarodne politike Srbije i inferiornost njene elite koja još uvek pokazuje pretenzije da dosegne uticaj i značaj koga je na međunarodnom planu imala SFRJ.

Objektivna ograničenja Srbije koja su se manifestovala tokom predsedavanja OEBS, takođe su „preporuka“ za što skorije otvaranje prvih pregovaračkih poglavlja sa EU, što bi moglo da okonča dileme gde Srbija pripada. Avantura i flirtovanje sa Rusijom pokazali su nedostatak razumevanja nacionalnih i državnih interesa u novom međunarodnom kontekstu samo zato jer Srbija nije sposobna da prihvati novu realnost.